

RÜDIGER BUBNER
MODERN ALMAN FELSEFESİ

Modern Alman Felsefesi

RÜDIGER BUBNER

Çeviren
Aziz Yardımlı

İdea • İstanbul

İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com • www.ideayayinevi.com • www.ideasatis.com

Bu çeviri için © 1993, 2014 AZİZ YARDIMLI

Modern German Philosophy,

© 1981, Cambridge University Press

Modern Alman Felsefesi olarak ilk yayım İDEA, 1993

İkinci baskı 2014

Tüm hakları saklıdır.

Bu kitabın hiçbir bölümü

İdea Yayınevi'nin izni olmaksızın herhangi

bir biçimde yeniden üretilemez

Baskı: Umut Matbaacılık

Fatih Cad. Yüksek Sok. No 11, Merter — İstanbul

Printed in Türkiye

ISBN 978 975 397 016 7

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Giriş: Felsefenin tarihselliği üzerine 9

1 Fenomenoloji ve hermeneutik

Husserl'in başlangıcı 17

Fenomenolojik yöntem 20

Heidegger'in fenomenolojiyi dönüştürmesi 25

Hermeneutiğe geçiş 29

Bunalım ve yaşam-dünyası 34

Çözülmemiş problemler 37

Toplumsal bilimde ve mantıkta sonuçlar 41

Heidegger'in geç felsefesi 46

Gadamer'in hermeneutiği 50

Dilbilimsel anlık ya da kılıf 53

Geçmişin sürmekte olan etkisi 57

Gerçeklik? 63

2 Dil felsefesi ve bilim kuramı

Felsefi bir odak olarak dil 65

Dil-oyununun uyarlanması 66

Aşkınsal pragmatik nedir? 70

Tartışma için kılıfısal önsavlar 73

Aşkınsal derin-düşünme 77

Törel perspektifler 81

Fenomenoloji ve dilbilimsel çözümleme 84

Geleneksel temalar 88

Bilim kuramı üzerine birkaç söz 93

Popper'in konumu 95

Eleştirel ussalcılık 98

Anlağın açıklaması 103

Değerler problemi 108

Bilişsel çıkarlar 112

Paradigmanın tarihselliği 114

Paradigma-değişiminde diyalektik 119

Stegmüller'in ortodoksluğu savunusu 122

Yapılaştırıcılık 125

Kararlılık ya da aşkınsal temel 129

Kılıfısal dilzuluğu 133

3 Diyalektik ve kılğı felsefesi

- Bir yöntem olarak diyalektik 137
Hegel rönesansı 139
Eytışimsel mantık 142
Lukács'ın etkisi 147
Neo-Marxistler 150
Eleştirel kuram 153
İdeolojinin eleştirisinin paradoksları 156
Adorno'nun estetiğe kayışı 158
Habermas'ın kavrayışı 161
Karşıcılıklar 164
Kuram ve kılğı 167
Toplumsal Sözleşmenin öğeleri 171
Bir çember 174
Kılğı felsefesi 177
Eski ve yeni görevler 180
İnsanbilim ve toplumbilim 182
Eylem kuramı 186
Son vargılar 190
- Sözlük 193
Dizin 197

Önsöz

John Stuart Mill *Özyaşamöyküsü*'nde *Mantık Dizgesi* konusunda şu gözlemlerde bulunur: "İnsan bilgisi üzerine Alman ya da *a priori* görüş ... hem burada hem de kıtada bu tür incelemeler ile uğraşanlar arasında büyük olasılıkla bir süre daha (ama giderek azalan bir derecede olacağı umudu ile) egemenliğini sürdürecektir gibi görünür." Bu bir yüzyıldan daha uzun bir süre önce idi. O günden bu yana Alman felsefesinin Anglo-Saxon dünyadaki egemenliği doruğundan çoktandır inmiş, ve Mill'in umutları bekleyebileceğinden çok daha yüksek bir ölçekte gerçekleşmiştir. Bugün Kıtadaki felsefi gelişmeler ile eskiden olduğundan çok daha az ve üstelik belli bir ölçüde yüzeysel bir tanışıklık söz konusudur. Alman düşünürlerin kendilerini *a priori* meditasyonda yitirdikleri ve açık bildirim yerine karanlık kurguya gömülmeyi yeğledikleri yolundaki eski önyargı ile birleşmiş bir ilgisizlik ile karşılaşmak olağandır.

Taslağı verilen bu değişim yüzyılın dönüşünde başladı ve İngiliz felsefesinin bu yüzyıldaki yenilenişi ile çakıştı. Bertrand Russell ve G. E. Moore görgücü atalarının geleneğini yeniden hak ettiği yere yerleştirebilmek için öğretmenleri Bradley ve McTaggart'ın metafiziksel yeni-Hegeliciliğini kesin olarak yadsıdılar. Aynı zamanda, ülkelerinde yanlış anlaşılmış peygamberlerin yazgısına uğrayan iki düşünür, Gottlob Frege ve Ludwig Wittgenstein, İngiltere ve Amerika'da birer yetke olma düzeyine yükseltildiler. Hiç kuşkusuz bu paradoksal durum o günden bu yana değişmiştir; çünkü Frege ve Wittgenstein da, tıpkı aralarında Popper da olmak üzere Viyana Çevresinin tüm önceki göçmen üyeleri gibi, analitik okul içinden geçen dolambaçlı bir yol çizerek Alman felsefe dünyasına geri dönmüşlerdir ve güncel tartışmanın uyarıcıları olarak ciddiye alınmaktadırlar.

Son onyıllarda Almanya'da felsefe açık ve hızlı bir dönüşüme uğramıştır. Yüzyılın ilk yarısından bu yana başat ve henüz etkin olan

fenomenolojik okul, varoluş felsefelerindeki ve hermeneutikteki türevleri ile birlikte, Anglo-Saxon ülkelerin felsefeye karşı giderek artan ve yirmilerden bu yana askıya alınmış bilim kuramına ilgiyi de etkili olarak yeniden diriltten alıcılığı ile anlaşmaya varmak zorunda kalmıştır. Ek olarak, belli klasik on-dokuzuncu yüzyıl kuramlarının, özellikle Hegel'in ve izleyicileri olan Genç Hegelciler ve Karl Marx'ın etyimsel felsefelerinin bir yeniden dirilişi yer almıştır. Çeşitli akımların yalnızca birbirlerinin yanısıra ilerlememeleri ve süreklilik, alıcılık ve rönesans boyutlarının bağımsız kalmamaları çarpıcı ve felsefi olarak düşündürücüdür. Tersine, böyle kabaca betimlenen öğelerden düşünce alışverişi ve çekişme ile dolu yeğın bir tartışma iklimi gelişmiştir. Çağdaş Alman felsefesi buna göre Anglo-Amerikan sahnesinden çok daha az türdeşlik gösterir; gene de, tüm konular ve programlar türdeşliğine karşın, içinden açıkça seçilebilir bir bağlayıcı çizgi geçer. Bu sahneyi betimlemek çekici bir görevdir, gerçi bütünüyle kolay olmasa da. Gereken şey türdeşliği gözardı etmeksizin herşeyin birbirine bağlanış yollarını karakterize etmektir. Değişik eğilimlere hakları verilirken, bu arada değişik akımlara ilişkin genel bir görüşün gözardı edilmemesi gerekir. Bu durum göz önüne alındığında, 'Modern felsefe' başlığı geniş bir anlamda anlaşılmalıdır. Özel olarak, başlık İkinci Dünya Savaşından günümüze dek geçen felsefe evresine göndermede bulunur, gerçi zaman zaman geriye yirmilere ve otuzlara dönmek kaçınılmaz olsa da. Şeyler doğallıkla bir akış durumunda olduklarına göre, tarihsel nesnellik ya da yargıda sonsallık savı ileri sürülemez. Bundan başka, herhangi bir sağın anlamda, bu yalnızca büyük olasılıkla hiçbir zaman ulaşılamayacak ama her zaman uğruna çabalanan bir idealdir.

Her ne olursa olsun, açıktır ki şimdinin hiçbir açıklaması bundan böyle uzaklarda kalmış ve çoktandır tamamlanmış çığırklar ile ilgilenen tarihçinin uzakta durma ve dinginlik havası ile verilemez. Belli bir düzeye dek yazarın öznel bakış açısı henüz egemendir. Güncel araştırmaya ve tartışmaya kendi katılımını gözardı edemez. Sunuşun çeşitli yargıları açık bırakması gerekecektir, ve arada bir savlar gelecekte hızlı bir yeniden değerlendirmeye de konu olacaktır. Bu aslında genel tablonun diriliğine katkıda bile bulunabilir.

Bununla birlikte, çağdaş felsefenin bir açıklamasının bu özel durumundan yöntembilimsel bir varğı çıkar. Kitap anahatlarda verilen tas-laklar, kısaltma ve perspektif içerisinden gelişerek bir deneme biçimini alacaktır. Bu durumda hiç kuşkusuz ince ayrıntıya giren, ansiklopedik bir kapsamlılık ve kesin geçerlik taşıyan bir çalışma üretmek olanaksızdır. Sağın olarak, genel yönelimi gösteren bir Giriş bölümü olacak ve bu üç ana akım üzerine bir dizi deneme tarafından izlenecektir. Ayırdettiğim akımlar şunlardır: *Fenomenoloji ve hermeneutik; dilbilim felsefesi ve bilim kuramı; ve diyalektik ve kalğı felsefesi.*

Giriş:

Felsefenin Tarihselliği Üzerine

Felsefi düşüncenin bir *tarihinin* olması olgusunun bizi genellikle olduğundan daha çok şaşırtması gerekir. Uzun bir felsefi geleneğin sonunda bu öylesine apaçık görünür ki, bu yalın bildirimde nasıl bir felsefi bilmeden yattığını gözden kaçırmak kolaydır. Tarihsel bir bakış açısından bunda olağandışı hiçbir şey yok gibi görünür, çünkü burada felsefeye her ne olursa olsun insanlık tarihinin bir parçası olarak bakılır. Bu bakımdan felsefe başka birçok tarihsel olgudan oluşan bir çığırın genel tablosunda az çok altgüdümlü bir rol oynar, eğer, ideolojinin köktenci bir eleştirisi yoluyla, özerk olarak ilerleyen ve düşüncenin üst yapısını destekleyen toplumsal ve ekonomik değişimlere bütünüyle bağımlı kılınıyorsa. Bununla birlikte, felsefenin kendisi için kendi tarihselliği utanç verici bir öge barındırıyor olmalıdır. Felsefenin gerçeklik ile ilgilenmez mi, ve tarihsel görelilik bütün bir gerçeklik düşüncesi ile tutarsız değil midir? Felsefe temel bir usallık hakkını ileri sürmez mi, ve usallık, doğru olarak anlaşıldığında, zorunlu olarak her zaman bir ve aynı değil midir? Usun tarihsel gelişimi düşüncesinde derin bir yanılğı kapsanmaz mı, çünkü hiç olmazsa bize bu düşüncenin kendisini açıkça bildirme yeteneğini veren o usun tarihi aşan bir geçerliği yok mudur? Ya da usun ileri sürülen anlatımlarının kendi tarihsel bağlamları içindeki koşullu karakterinin tüm olanaklı bilgisi kendi payına koşullu mudur? Bu gerilemeden bir çıkış yolu var mıdır? Bunlar üzerlerine düşünmeyi hak eden sorulardır.

Felsefenin tarihsel değişime açık olduğu biçimindeki gözlem her zaman us için ölümcül olacak denli zararlı olan bu duruma bir son vermek için *düşünceye bir meydan okuma* olarak görünmüştür. Bunu birkaç klasik örnekleyi açıklayayım. Aristoteles'in kendi zamanında *Metafizik*'in temalarını ele alırken verdiği kısa bir felsefe tarihinin gözlemi yalnızca onun kendi formülasyonunun doğruluğunun onun başkaları ile anlaşması tarafından onaylandığını imlemez. Her şeyden önce daha önceki felsefenin yetersizliğinin tanıtılmasını imler. Kavramların

henüz değişmekte olduğu yerde sorular gerçekten çözülmüş değildir. Usun böylece yerine getirilecek belirli bir görevi vardır, ve bunda yalnızca kendi güçlerine dayanarak başarılı olabilir. Eğer, gerekli olan ussal anlamının yerine, bir kez daha tarihsel görelliliğe geri düşseydi, görevini bütünüyle yanlış yorumlamış olurdu. Metafizik tüm pekinlik yoksunluğuna son veren belirleyici gerçeklik olarak ciddi karakterini bundan türetir.

Benzer niyetler ile, Kant'ın felsefe için *yeni eleştirel temeller* atma girişimi bir us bilimince yakışmayacak bir yöntemsel bulanıklığın ve sonuçlarda belirsizliğin yol açtığı skandaldan doğar. Metafizik, geleneğinin tüm varsıllığına karşın, edimsel durumu tarafından değerlendirilmesine izin vermelidir. Metafizik Kant için tarihsel bir olgudur, gerçi us düşüncesi ile derin bir tutarsızlık gösteren bir olgu olsa da, çünkü tüm önemli sorularda uslamlama ileri geri gider ve görüşler değişir. Kant'ın us üzerine temellendirilmiş kesin bir felsefe programı, ki tüm gelecek için "bir bilim olarak görülmeyi başarabilecektir," değişmekte olan kavramların güvenilmez süreci olarak felsefenin tarihsel karakterinin kesin bir sona getirilebileceği umudunu anlatır.

Felsefe tarihinin felsefe için önemini öncellerinden çok daha fazla ciddiye alan Hegel bile, bu tarihsel düşünme ediminin usun son utkusunu elde edebilmek için zorunlu olduğu kanısı ile başladı. Gerçekten de Hegel sözcüğün sağın anlamında *tüm felsefe tarihinin babasıdır*, çünkü yalnızca ortadan kaldırılmış kuramları salt doxografik bir yolda biraraya toplamaz ya da öncelleri üzerine değersizleştirici polemiklere girişmek ve karşılaştırma yoluyla kendi savlarını aklamak için bir fırsat olarak kötüye kullanmaz. Kant'tan sonra gelen yeğın bir dizge-kurma dönemi sırasında Hegel sürekli olarak saltık olduklarını ileri süren yeni kuramların ortaya çıktığını ve sözde tüm kozmik problemlere son çözümlerin pek kısa bir süre içinde birbirlerini ortadan kaldırdığı keşfini yapmıştı. Bu nedenle onun için felsefenin bir birlik olduğu biçimindeki yadsınamaz us İdeası ve felsefenin tarihsel belirleşmelerinin çok iyi bilinen koşullu karakteri arasındaki çelişkili ilişkinin durulaştırılması birincil bir felsefi problemidir. Felsefenin gerçek ve kalıcı olarak doyurucu yanıtlar sağlayabileceği biçimindeki geleneksel beklenti tarafından salt bir yanılsamanın ötesine geçen bir yolda doyurulan türde kapsamlı bir dizgenin olanağı bu problemin çözümü üzerine dayanır. Bir kez Hegel'in geçerliği herşeyi kucaklayan kurgul bilgi dizgesi tasarına güven yitirildikten sonra, ilgi onun felsefe tarihi üzerine düşüncelerine sınırlandı. Böylece tarihselciliğin kurucusu Hegel dizgeselleştiricilerin sonuncusu Hegel'den daha uzun ömürlü olabildi.

Eğer bu düşünce çizgisini yalnızca bir adım daha ileri götürürsek, on dokuzuncu yüzyılın gerçekte düşüncenin tarihselliği gibi felsefi bir paradoksun önünde teslim olduğunu görürüz. Bu on dokuzuncu

yüzyıl gelişmelerini gözden kaçırmamak önümüzdeki görev açısından yararlıdır. Bu gelişmeler henüz belli bir düzeye dek çağdaş düşünmenin önkoşullarını şekillendirmeyi sürdürdükleri için, ön bir açıklama adımlarımızı doğru yolda atmamıza yardımcı olabilir. Alman İdealizminin Fichte, Schelling ve Hegel'in dizgeleri ile stratosferik uçuşlarının sonra, tarihselcilik bilmesinden iki ana yönde ilerleyen bir kaçınma süreci başladı. Bir yönde pozitif bilimlerin verimli ilerleyişinin bir bilinci gelişti. 'İdealizmin devrilişi' belgisi moda oldu. Bilimsel araştırma yoluyla hergün artmakta olan ve kuşku duyulamaz bilgi birikimi ile karşılaştırıldığında, felsefi kurgu terkedilmiş bir umut gibi görünmeye başladı. Eğer bütünüyle çökmeyecekse, bu paradigma karşısındaki konumunu saptaması gerekiyordu. En azından Almanya'da bu tutum 'Geriyeye Kant'a!' çılgınlığı ile bağlandı. Düşünülen şey sağlam, bilimsel yönelimli, ve tarihselciliğin yanlısamalarından sağaltılmış bir felsefeye geri dönmektir. Hegel'in ölüm yılı olarak ve Kant'ın başlıca çalışması *An Usun Eleştirisi*'nin yayımının ellinci yıldönümü olarak hiç kuşkusuz simgesel bir değeri olan 1831 gibi erken bir tarihte bile, örneğin Friedrich Eduard Beneke gibi adı pek duyulmamış bir yazar bilimsel yaklaşım ile bağı koparan ve böylece Almanya'da Fransa ya da İngiltere'deki ağırbaşlı, ilerici düşünce ile karşıtlık içindeki tuhaf bir gelişimi başlatan Kant-sonrası düşümcülerin sapıklığını kınıyordu.

Bu tür gözlemler sonradan daha genel olarak dile getirilecekti. Yirminci yüzyılın içlerine dek akademik dünyaya egemen olan yeni-Kantçı okul 'bilim olgusu'nun birincil olarak tanınması çağrısında genel felsefi inanca anlatım veriyordu. O günden bu yana felsefe kendi için büyük ölçüde *bilim kuramı* olarak meşruluk ileri sürmüştür. Bu bakımdan, kendi tarihine ilişkin problemi gözardı etmiştir. Bilimlerde, onların bilgi, yöntem ve ölçünlerinde somutlaşmış görünen ve tarihsel değişime üstün gelerek ondan sonsuza dek uzaklaşmış bir ussallığın pekinliği giderek bilimin bile kendi tarihi olan bir kurum olması ve tarihsel sürecin dışına çekilemeyeceği olgusunun gözardı edilmesine götürmüştür. Ancak yakınlarda bilimsel bilginin kendine özgü belirli tarihselliği olduğunun anımsanması bilim kuramındaki pozitivistik dogma yapısını sarsabilmiştir. Fenomenolojik hermeneutik ve Popperci okulun tarihselci geç evreleri birarada bu olgunun çağdaş felsefede anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Bilim kuramı dizgesel felsefenin bossavlarının çöküşüne tepkilerden biri idi; onun yansıması, on dokuzuncu yüzyılın akışı içinde felsefenin tarihselliği probleminden kaçınmanın bir başka yöntemi daha geliştirdi. Oldukça tuhaf ki, bu sözde 'tarihselcilik' denilen şeydi. İlk bakışta ad tam tersini imliyor görünebilir — tarihsel olanın rolünü bütünüyle üstlenmiş bir felsefeyi. Bir kez usun dünya tarihindeki amaçlı işlerini ortaya sermeye yönelik Hegelci tasarımlar için abartılmış istemler somut

gelişmeler tarafından çürütülür çürütülmez, Jacob Burckhardt edimsel olarak “ön dokuzuncu yüzyılın tarihsel incelemeler için özel yatınlığı”ndan söz etmeye başladı. Herşeye karşın, tarihselcilik onun tarihsel olarak koşullu karakterine karşu bir bağışıklık ögesi içerir.

Eğer herşey tarihsel ise, zaman tarafından bir kurama bir başkasına karşu verilen özgül şekil ilgisiz bir sorundur. Başlangıç noktası her zaman tüm düşüncenin kendi çağı tarafından koşullandırılma ve onda kökleşme yolu olduğuna göre, bu daha öte bir problemi temsil etmez. Felsefe tarihinin ‘imgesel müzesi’nde doğrudan çağdaşlarımızın öğretilerine dek tüm geçmiş öğretiler toplanmıştır. Bunlar birbirlerine karışmaz, ama birbirleri ile daha öte bir ilişkileri de yoktur. Tümünün de, tarihsel fenomenler olarak, eşit, görelî bir haklılık istemi vardır. Böylece çoklulukları sonunda usun birliğı ile herhangi bir tutarsızlığı imlemez. Tarihsellik problemine bu yolda kuşkucu bir çözüm getirilir. Bununla birlikte, böyle bir düzleştirmenin bir sonucu olarak tüm felsefi güç yiter. Aykırı biri olarak Nietzsche, ‘tarihsel-olmayan’ Yunanlıların felsefi özgünlükleri ile zıtlık içinde modern bozulmanın açık bir belirtisi olan tarihselciliğı dirimsiz bir zayıflık belirtisi olarak açıklarken, kendi çağına bir aynayı boşuna tutmamıştı.

Düşüncelerimiz böylece on dokuzuncu yüzyılın sonuna ulaşmıştır. Hiç kuşkusuz o dönemde ki felsefenin tarihselliğı üzerine genel sav tamamıyla özellikle yakın düşün bir önem kazanmaya başlar. *On dokuzuncu yüzyıl*, en yakın geçmiş dönem olarak, giderek günümüze dek kendi yüzyılımızın felsefesini alttan altta etkilemeyi sürdürmektedir. Yalnızca tikel okulların etkileri ve sürekliliğı gibi açık olgulara göndermede bulunmuyorum. Demek istediğim daha çok en zor olanın dolaysızca arkada durana bakmak olduğudur. En yakın geçmişin ayrımsanmayan bir etkisi vardır, çünkü özellikle vurgulu bir yolda tamamlanmış ve işi bitmiş görülür. Ayrılık daha büyüdüğünde herşey az çok eşit uzaklıkta görünür; oysa çağdaş kaygılar açısından öz-güven kişiyi hemen önce gelmiş olanı ondan gerçekten kurtulmuş olmaksızın aşmış ve eskimiş birşey olarak bir yana atma çabasına zorlar.

Böylece, henüz hiçbir karışıklık içermeyen yeni bir başlangıcın üstünlüğü duygusu yüzyılımızın ilk yarısında felsefe üzerindeki tam egemenliğini sürdürürken, sonunda yine onun sözde özgünlüğünde neyin görelî olduğu yavaş yavaş ayrımsanmaya başladı. Hiçbir kuşku olamaz ki giderek *günümüzün* felsefesi bile hesaplanmasu ve karşılığının ödenmesi güç yollarda geçmişe borçludur. Hiç kuşkusuz çağdaş düşüncenin yalnızca geleneksel konuların bir yansıması olarak görülmesi gerektiğini ileri sürmüyorum. Bu konuda hiçbir soruya yer olamaz, çünkü felsefi düşüncenin diriliğı ve kendiliğindenliğı ilkede tüketilemezdir. Şimdinin yalnızca yakın geçmişe değıdiğini düşünmek de eşit ölçüde yanlış olacaktır. Felsefi bilgi uzun ömürlüdür, ve büyük

ya da küçük rönesanslar olgusu belli bakımlardan giderek uzak geçmişin kuramlarında bile yeni yaşam için ne kadar çok sığınan yatıyor olabileceğini sürekli olarak açığa serer. Edimsellik güvencesi veren şey yalnızca çağdaşlık değildir. Çağdaş dünyada gerçekte eskimiş olarak görülen klasik görüşlerden çok daha ölü olan felsefi konular bulmak kolaydır. Öyleyse felsefenin her çağında söyleyecekleri arasında neyin yeni ve gerçek olduğunu, neyin yalnızca ayrı bir biçimde geleneksel bir gerçekliği, başka bir yere taşınmış olan cepheler boyunca eski bir savaşı ya da daha önce tamamlanmış bir çalışmanın doğrudan sürdürülüşünü temsil ettiğini saptamak için gerçek bir çaba gereklidir.

Korkarım bu son gözlemler kimi kulaklara övüngeç ya da belki de basmakalıp gelecektir. Demek istediğim yalnızca şudur: *Çağdaş felsefe* üzerine anlamlı bir yorum zamansal sınır çizgisinin biçimsel doğasını dikkate almalıdır. Bir kitabın olumsal yazılış ya da okunuş tarihi üzerinde yoğunlaşmanın çok az değeri vardır. Felsefede takvim anlamında hiçbir şimdi yoktur. Bugün ilgili bir felsefi tema sayılan ve yaşayanlar üzerindeki entellektüel uyarısını belli bir süre daha sürdürecektir olan şey ancak daha büyük bağlamda açıklık kazanır. Böylece her zaman felsefi geçmiş ile ilişkilidir. Bu ilişki örtük ya da gizlenmiş olabilir, geriye uzak ya da yakın geçmişe ulaşabilir. Gene de, sanki felsefi sorular gökten düşüyormuş gibi davranmak bilinçli olarak gözlerini böyle ilişkilere kapamak olacaktır. *Bizim* sorularımız doğrudan doğruya felsefenin *genel* soruları olarak ya da ortaya sürülmesi olanaklı biricik önemli sorular olarak betimlenemez. Felsefi çıkmaz sokakların ve yalancı problemlerin çalkantılı bir tarihinin sonunda sıkıntısız bir usun şanslı başarıları olarak alınmamalıdır. Felsefi problemlerin formülasyonları ve çözümleri hiçbir zaman tarihsel koşullardan ve geleneğin gücünden tam olarak koparılamaz.

Hiç kuşkusuz, eğer bir problemi anlamak için çaba göstereceksek, onun kendinde *önemine* inanmış olmamız gerekir. Neyi felsefi olarak önemli göreceğimiz ve neyi görmeyeceğimiz onun tarihsel bir bağlamda belli bir yerinin olmasına değil ama bizim onu bir problem olarak kabul etmemize bağlıdır. Öte yandan, neyi herhangi verili bir zamanda bir problem olarak gördüğümüz ve neyi görmediğimiz hiçbir biçimde bizim özgür kararımız için bir sorun ya da yalnızca us için apaçık olan bir şey değildir. Tarihsel koşullar problemlerin seçilmesine ve değiştirilmesine götürür, onların tasarlanma biçimlerini ve onları yeğleme ve değerlendirme yollarını belirler. Bunlardan hiç biri felsefi us ile bağdaşmaz değildir, ama o denli de onun etkinliğinin doğrudan bir sonucu değildir ve böylece bir sınırı temsil eder. Usun onu uğraştırın (onu uğraştırabilecek olanlarla karşılaştırma içinde) sorulara yönelik etkinliği üzerinde her zaman varolan ve bu düzeye dek dolaysızca ayırmsanamayan sınırlamalar *felsefenin tarihselliğinin* bir anlatımıdır. Bu ancak somut olarak açığa

çıkarmak ve böylece ancak somut örnekler aracılığıyla tartışılabilir. Çağdaş felsefenin tarihselliği anlatımın problemlerinin şeklinde bulur. Edimsel olarak kabul edilen problemlerin eriminde, çağdaş felsefe kendini geleneğe karşı olarak tanımlar ve aynı zamanda onunla ilişkiye girer.

Denmek isteneni çok temel bir yolda bir *problem*in yapısı yoluyla örnekleyebiliriz. Birçok kitabın kapağını süsleyen ve gündelik yaşamının olağan konuşmalarında herkesin öylesine tanışık olduğu o zararsız görünüşlü ‘problem’ sözcüğü ile demek istediğimiz gizli olarak felsefi bir şeydir. ‘Problem’ sözcüğünü anlayışımızda henüz antikçağın saf terminolojisinde ‘hayret’ (*thaumazein*) denilen ve felsefi düşüncenin başlangıcı olarak görülen şeyin bir son yankısı vardır. Problemler beklenmedik bir yolda doğmaya eğilimlidir. Onlarla özellikle önceden beklenmedikleri yerde karşılaşılır. Kişinin sorgusuzca kabullendiği alışkanlıkların yoluna çıkar ve ilerlemeyi durdururlar. Problem karşısında hayret tutumu Wittgenstein tarafından “Yolumu/yönümü/kendimi bulamıyorum/*Ich kenne mich nicht aus*” sözlerinde betimlenen tepkiye karşılık düşer.

Gerçek bir anlamda önceden görülmeksizin doğmaları problemlerin karakteristiği olduğu için, ne zaman doğduklarını, hangi biçimi aldıklarını ve nasıl ele alınabileceklerini çok iyi bilmemize karşın alışkanlıkla ‘problemler’ dediğimiz o tüm ele alınacak görev ya da güçlüklerle hiç de sözcüğün sağın anlamında ‘problemler’ demek gerekmez. Bu durumlarda dahaçok uzun süredir el altında bulunan ve iyice sınanmış bilgidan yararlanmaya yönelmekten söz etmek daha doğru olacaktır. Gerçekten de ister gündelik yaşamda isterse bilimlerde olsun böyle önceden değerlendirilebilir ‘problemleri’ çözmek için geliştirilen ve öğrenilen yöntem, uygulamayı ve yordamları vardır. Öte yandan, temel problemler onlarla ilk kez karşılaşıldığında kişiyi çaresiz bırakır. Eş deyişle, birdenbire ortaya çıkan ve çözümleri gerçekten güç olan problemler hiç kuşkusuz şimdide dek elimizin altında olan ve yaşamda yükü taşıma yeteneğinde olduğunu göstermiş bilginin ne denli yetersiz olduğunu açığa serer. Eğer tanıdık herhangi bir yol boyunca ilerleme yapamıyorsam, eğer hiçbir şeyin bir yararı olmuyorsa, ve eğer salt yolumu ve yönümü bilemediğim için bu böyleyse, o zaman *bilgimin yetersiz olduğu keşfini* yaparım.

Problemler vakumda doğmaz, ama ilkin verili olması gereken belli bir arkatasara karşı görünürler. Problemlerin ancak şimdide dek problem olmamış şeyler ile karşılaştırma içinde problem karakterini kazandığını görmenin büyük önemi vardır. İlkin az bir bilgiye iyeliklidir ki yeterince bilinmediğini anlamayı olanaklı kılar. Sınırları bir problemin doğuşu tarafından görülür kılınan belli bir bilgi durumunun *varsayımı* kendini her zaman *tarihsel bir olgu* olarak gösterir. Problemlerin bizi görünüşte doyurucu bilgimizin eksiklikleri üzerine düşünmeye zorladığı yerde,

o bilginin dolaysızca verili karakteri geri döner. Daha ileri bir adım atılmıştır. Problemler herhangi bir verili zamandaki bilgi durumu hakkındaki düşünce çabasını uyarır, ve söz konusu bilgi bu bakımdan daha şimdiden geçmişe aittir.

Sınırlı olarak kabul edilen bilgi genişleme ya da gelişme gereksiniminde olarak yorumlanır. Onda ötesine gitme yönünde doğrudan bir meydan okuma doğar; çünkü bilginin yetersizliği *daha çoğunu bilme yükümlülüğünü* imler. Ancak bu yoldadır ki problemler yenilebilir. Eksik bilginin bir sonucu olarak doğan kafa karışıklığı durumu bu sıkıntılı eksikliği gideren ve böylece kişinin elinde bulunan bilgiyi bir kez daha güvenilir kılan durum tarafından ortadan kaldırılmalıdır. Problemlerin *çözümü* öyleyse türeyişleri üzerine düşünmeyi öngerektirir. Kişi niçin problemlere çattığını bildiği zaman, eksikliğin nerede yattığını da daha tam olarak bilir. Güçlüklerin yer ve sınırlarını saptayarak, yalnızca eksikliği gidermekle kalmaz, ama daha şimdiden arayışında özsel bir kılavuzu da ele geçirmiş olur. Dikkat yeni olan üzerinde yoğunlaşırken, daha geniş bir bakış açısından problemlerin doğuş evresi içerisinden bilgideki bir süreklilik çizgisinin geçmekte olduğu bulunacaktır.

Arkatasar olarak daha şimdiden el altında bulunan bilgi, doğmakta olan problemler karşısında çöküntü deneyimi, bunun sonucunda daha şimdiden el altında olan bilginin sınırlarının ayrışması, problemlerin tam giderilişine doğru çözümlerin aranması ve bunun ya bilgideki eksiklikleri gidererek ya da başlangıçtaki yeterli bilgi durumunu yeniden kurarak yapılması — problemlere ilişkin değişik düşünce evreleri belki de bu yolda ayrıştırılabilir. Felsefenin tarihselliği bu modelde yansıtılır.

İzleyeceğimiz sayfalarda bu modeli belli bir ortak gelenekleri olan felsefecilerin dikkatini çeken başlıca problemler üzerinde uygulama girişiminde bulunacağım. Bunlar benim de en iyi anladığım problemlerdir, çünkü o geleneği paylaşıyorum. Böylece, çağdaş Alman felsefesi tartışmanın özeği olan bir problemler karmaşası olarak sunulacaktır. Bu günümüzde gelenek ve açık çevren arasındaki bağlayıcı yolun aldığı somut biçimdir ve felsefi düşünce her zaman bu yol boyunca devinir.

1

Fenomenoloji ve hermeneutik

Husserl'in başlangıcı

Entellektüel yaşamın, kültür ve politikanın birçok alanında yirminci yüzyıl coşkulu bir yeni başlangıçlar duygusu ile başladı. Önceki çağ zayıflık ve çöküş damgasını taşıyordu. Kaynaklara bir kez daha geri dönebilmek için ondan olabildiğince uzaklaşma isteği duyuldu. Bu felsefe için sanatlar ve toplumsal örgütleniş için olduğundan daha az doğru değildi. On dokuzuncu yüzyılın felsefi olarak verimsiz geçtiği kanısı yaygındı. Bir kez Almanya'da klasik felsefe dönemi tamamlandıktan sonra, alan öykünmeciler tarafından ele geçirilmiş ve özgün düşüncenin yeri büyük ölçüde profesör putların kendini beğenmişliği ve skolastik üniversite tartışmaları tarafından alınmıştı. Yalnızca Kierkegaard, Marx ya da Nietzsche gibi bu alanın dışında duran birkaç kafa gerçeği her zaman felsefenin şanı olmuş olan köktenci tin içinde aradı, çünkü profesyonel bilginlerin sınıflarının dışındaki dünyayı ancak ivergen ve önemli sorular uyarır. Buna özel bilimlerdeki ilerlemelerin ve onların genel kamunun gözündeki başarılarının felsefe açısından neden olduğu utanma duygusunu eklemek gerekir. Felsefe giderek ağırlaşan bir ölçüde kendi meşruluğu üzerine bir bunalım ile karşılaştı. Arı düşüncenin henüz özel olarak söyleyecek neyi vardı? Felsefi temaların çoğu daha şimdiden bilimsel soruşturmanın konuları olmamış mıydı ve geri kalanları da aynı yazgı beklemiyor muydu? Bilimsel sıkılık ve yöntemsel duruluk hiç kuşkusuz tüm yargılarda kendilerine öncelik verilmesini hak eder. Buna göre felsefe ön-bilimsel düşüncenin bir kalıntısı olarak görünerek yavaş yavaş geleneksel eğitilmiş elit için ayrılmış kültürel bir konuma indirgenme gözdağı karşısında kalır. Bilimin genişlemesi ve *belles lettres* arasında ciddi felsefi çalışma için hiçbir yer kalmamış gibi görünüyordu.

Eğer yüzyılın başında fenomenolojik devimin belirleyici önemdeki başlangıcına eşlik eden coşkuyu anlamayı istersek bu durumu gözden kaçırmamalıyız: Bu devimin etkisinin izleri günümüze dek açıkça

gözlenebilir. Bu nedenle, fenomenoloji ve hermeneutikteki güncel etkinliğin arkatasarını aydınlatılabilmek için, programın Husserl'deki başlangıçlarını ve Heidegger tarafından daha öte geliştirilmesini kısaca özetleyeceğiz. Fenomenolojik felsefenin özsel özellikleri o zamanların devrimci durumu tarafından açıklanabilir ve aynı zamanda eleştiri altına alınabilir. Hiç kimse felsefenin Husserl tarafından önerilen yol boyunca değişmeden sürebileceğini söylemeyi istemeyecektir. Onun fenomenoloji bayrağı altında ilerlemeye bıraktığı yeni felsefi bilincin büyük devimi çok erken bir zamanda yön birliğini yitirdi. Martin Heidegger, Husserl'in ilkin meşaleyi taşımaya sürdüreceği gibi görünen bu en yetenekli öğrencisi, çok geçmeden başını alıp kendi büyük ölçüde bağımsız yoluna girdi. Herşeyden önce Heidegger'in karşıcılıklarının etkisi altındaydı ki Husserl yaşlılığında kökense kavramlarının bir düzeltme gereksiniminde olduğunu düşünmeye başladı. Fenomenoloji değişik ülkelerde içlerinde çeşitli etkilerin keşiştiği okulların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Husserl'in başlangıçtaki dürtüsü bugün ancak birkaç yanında, ve belki de hepsinden önce felsefenin tüm soyutlama ve kurgulardan uzaklaşması ve 'şeylerin kendilerine' geri dönmesi gerektiği biçimindeki ciddiye alınması gereken düzgüde yaşıyor görünür.¹ Pekala şurada burada ve giderek toplumbilim ve ruhbilim gibi alanlarda bile Husserl'e felsefede olduğundan daha büyük bağlılık gösteren izleyiciler olabilir. Ama fenomenolojik öğretinin, değişikliğe uğramış biçimlerde de olsa — özellikle hermeneutik biçiminde —, çağdaş felsefi tartışmalardan ne düzeyde sorumlu olduğu ancak gelişiminin bağlamında açığa çıkacaktır. Başından başlayalım!

Bilimsel emperyalizme karşı felsefenin kendine özgü savlarını yeniden doğrulama görevi *Husserl'e* düştü. Bu amaçla iki şeyi göstermesi gerekti. İlkin, özel görgül bilimlerin daha önceki felsefi alanı ele geçirmelerini durduracak sınırları kesin olarak belirtmek zorunluuydu. İkinci olarak, felsefenin gelişigüzel bir hoppalık olma — bir *Weltanschauungdan* daha çoğu olmama — görünüşünden kurtarılması ve bilimsel ussallığa üstün olmasa bile en azından eşit olduğunun tanıtlanması gerekiyordu. İlk adım Husserl tarafından öncü girişiminde, *Mantıksal Araştırmalar*'da atıldı. Çalışma 1900'den başlayarak üç cilt olarak çıktı ve daha öte çeşitli yayımları yapıldı.² Husserl'in bu ilk önemli çalışması büyük olasılıkla günümüz felsefesinin ayırdedici yanları olan çıkarlar ile de pek çok

¹ "... saltuk olarak 'salt sözcükler' ile, e.d. yalnızca sözcüklerin simgesel bir anlayışı ile yetinip kalamayız ... geriye 'şeylerin kendilerine' gitmeliyiz. Tam gelişmiş sezgilerde kendiliğinden-açık kılmayı istiyoruz ki, burada edimsel olarak yapılan soyutlamalarda verili olan şey yasayı anlatımımızda sözcük-anlamlarının gerçekten temsil ettiği şeydir" (Husserl, *Logical Investigations*, J. N. Findlay'ın çevirisinden, Londra, 1970, Cilt 1, s. 252).

²Çevirinin ayrıntıları için bkz. yukarıda n. 1.

değme noktası sunar,³ gerçi terminolojinin belli bir düzeyde çevrilmesi gerekli olsa da. En önemlisi, zamanımızın felsefi gelişiminde saltık olarak özekselsel bir konum doldurmaya başlayan dil Husserl için birincil bilinç fenomenlerinin çözümlemesi ile karşılaştırma içinde yalnızca altgüdümlü bir rol oynuyordu.⁴

Husserl'in tasarısı 'arı mantık ve bilgikuramı için yeni bir temel'den daha azını kapsamıyordu ve bunun, Önsözün belirttiği gibi, entellektüel işlemlerin görgül bilimsel açıklamasına yönelen saldırgan bir ruhbilimciliğe karşı savunulması gerekiyordu (Prolegomena, Cilt 1). Ruhbilim çoktandır bilinç etkinliklerini bilimsel araştırma yöntemleri içinde incelenen nesnel olgular olarak ele almaya başladığı için, henüz bilimlerin ve onların yordamlarının bile temelleri olmayı sürdüren mantığın ve bilgikuramının arı ve *a priori* doğasını tanıtlamak zorundaydı. Bilimsel ruhbilim düşünmenin ne olduğunu açıklayamaz, çünkü etkinliği tüm düşünceyi belirleyen biçimsel ilkeler ve mantıksal kurallar üzerine bağımlıdır. Aynı zamanda, benzer bir gözlem Gottlob Frege'yi de esinlendirdi. Frege söz arasında Husserl'in ön-fenomenolojik erken çalışmalarından biri olan *Aritmetik Felsefesi*'ni (1891) ruhbilimci artık öğeler barındırması nedeniyle sert bir biçimde eleştirmişti.⁵ Frege de anlatımların mantıksal anlamlarını özerk çözümleme için ayırmak ve ruhbilimin yetkinlik savlarına karşı direnmek istiyordu. Giderek geç çalışmalarından birinde işi fiziksel ve nesnel dünyaların yanısıra düşünceler için yarı-Platonik bir 'üçüncü dünya' konutlamaya dek vardırırdı.⁶ Frege ve Husserl mantığın arılığı ile ilgileniyorlardı ve bu ilgi birini semantiğe, ötekini fenomenolojik yöneme götürdü. Daha sonra aşağıda Ernst Tugendhat'ın çalışmalarının⁷ çağdaş örneğini alarak Husserl'in mantığının ve bilgikuramının Fregeci bir perspektifte nasıl sunulabileceğini gözleyeceğiz.⁸

³Bkz. J. Mohanty, *Husserl's Theory of Meaning*, The Hague, 1962.

⁴Bkz. aşağıda Bölüm 2, 'Fenomenoloji ve dilbilimsel çözümleme' (s. 65).

⁵*Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 103, 1894 (*Mind*'da çevrili, 81, 1972). Bkz. ayrıca D. Føllesdal, *Frege und Husserl, Ein Beitrag zur Beleuchtung der Entstehung der phänomenologischen Philosophie*, Oslo, 1958; Frege ve Husserl arasındaki birkaç mektup Gabriel ve başkaları tarafından yayıma hazırlanan *Frege, Philosophical and Mathematical Correspondence*'de çevrilmiştir, Oxford, 1980.

⁶"Der Gedanke" (*Logische Untersuchungen* I), 1918 (Geach tarafından yay. haz. *Logical Investigations*'da çevrili, Oxford, 1977); bkz. ayrıca K. Ajdukiewicz, "Sprache und Sinn," *Erkenntnis*, 4, 1934 (Ajdukiewicz, *The Scientific World-Perspective and other Essays*'de çevrili, Dordrecht, 1978).

⁷*Vorlesungen zur Einführung in die sprachanalytische Philosophie*, Frankfurt, 1976; bkz. ayrıca G. Ryle, "Phenomenology and linguistic analysis," *Neue Hefte für Philosophie*, 1, 1971 (Göttingen).

⁸Bar-Hillel daha önce Husserl'i Carnap'ın beceriksiz bir önceli olarak görmeye çalışmıştı ("Husserl's conception of a purely logical grammar," *Philosophy and Phenomenological Research*, 17, 1956).

Husserl ikinci adımı birinciyi izlemeye bıraktı. Bilimsel soruşturmaya teslim edilemeyecek bir nesnel alanının gösterilmesi felsefenin bilimin ölçünleri karşısında yeniden doğrulanmasını olanaklı kıldı. Felsefe bilim-dışı ya da bilim-ötesi değildir, ama tam olarak bilginin en yüksek ölçünlerini doyurur. ‘Sıkı bir bilim olarak felsefe’ — bu bir 1911 incelemesinin militan görünüşlü başlığı idi.⁹ Programın gerçek yerine getirilişini Husserl *Arı Bir Fenomenoloji ve Fenomenolojik Felsefe İçin Düşünceler* (Cilt 1, 1913)¹⁰ başlıklı çalışmasında sundu. Çalışmanın başlangıcında şunlar bildirilir: “Burada bizi ona ulaştıracak yolu aradığımız ve benzersiz konumunu tüm başka bilimler açısından açığa çıkarmayı ve felsefenin en temel alanı olarak ortaya koymayı istediğimiz Arı Fenomenoloji özsel olarak yeni bir bilimdir ki, kendine özgü yönetici karakterinden ötürü, sıradan düşünmemizin en uzağında yatar ve bu nedenle günümüze dek bir gelişme dürtüsü gösterememiştir. Kendini bir ‘fenomenler’ bilimi olarak adlandırır.”

Öne sürülen görüş Avrupa felsefesinin hiçbir zaman bütünüyle gerçekleşmemiş ve şimdi en azından başarıyla yoluna girmiş görünen eski bir umudunu yerine getirmeyi hedefler. Descartes’ın *İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar*’ından (*Meditationes de prima philosophia*) Kant’ın bilgiyi aşkınsal bir eleştiri temelinde yeniden kurma çabasına, Fichte’nin *Bilgi Kuramı*’na ve felsefi bir kuramı bilimsel bir konum ile sağlam temeller üzerine oturtmak için yinelenen tüm başka girişimlere dek uzanır. Husserl kendini açıkça bu çizgiye ait görüyordu.

Fenomenolojik yöntem

Bununla birlikte, bir ‘fenomenler bilimi’ ne demektir? Ruhbilim ile tartışmada Husserl *bilinçli deneyim* ile başlar, ama bunu hiç kuşkusuz bir bilim nesnesi olarak, eş deyişle dünyada salt özel bir ‘ansal’ damgasını taşıyan gerçek bir veri olarak ele almaz. Bu dahaçok tümüyle fenomenler üzerinde kendine özgü bir yoğunlaşma sorunudur. Fenomenoloji kavramı böylece birincil olarak bir *yöntem* anlamında anlaşılacaktır. Bilincimizin doğal tutumunda kendiliğinden-açık olarak görülen tüm varoluş sayılıları yapay olarak dışlandıktan sonra, bilinçte bulunanın arı içeriği betimlenecektir. Dünyada gündelik yaşamımızdaki bilinçli deneyimlerin yorumlarının yöntembilimsel olarak gözardı edilmesini belirtmek üzere Husserl iki karışık terim getirdi. Bunların birbiri ile ilişkisi görünürde bütünüyle açık değildir: *Epokhe* kuşkucuların yargıyı askıya almasını anımsatır ve *indirgeme*’ deneyimlerin öznel değişkilerden özgür arı içeriğini amaçlar. Ama nesnel dünyaya ilişkin tüm dolaysız

⁹Q. Lauer (yay. haz.) tarafından *Phenomenology and the Crisis of Philosophy*’de çevrili, New York, 1965.

¹⁰İng. Çev. W. R. Boyce Gibson, Londra, 1931, s. 41.